

Ed.Ranger: ผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชน

สุรศักดิ์ เก้าเอี้ยน

สมพงษ์ จิตระดับ สุอังคะวาทิน

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากสถิติที่สะท้อนถึงสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในช่วงปีการศึกษา 2565 ที่ผ่านมาพบว่าเด็กไทยส่วนหนึ่งได้หลุดออกจากระบบการศึกษาไปแล้วกว่า 2 แสนคน แต่ด้วยนโยบายด้านการศึกษาของประเทศกำหนดให้มีโครงการพาน้องกลับมาเรียนจึงเป็นแรงส่งให้โรงเรียนมีกระบวนการติดตามเด็กกลุ่มนี้กลับคืนสู่ห้องเรียน แม้ว่าจะยังไม่สามารถติดตามกลับมาเรียนได้กว่า 8,000 คนก็ตาม นอกจากนี้ยังมีเด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนและด้อยโอกาสเกือบ 2 ล้านคนที่ยังมีโอกาสหลุดจากระบบการศึกษา ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 ที่ผ่านมาส่งผลให้สถานการณ์ของการเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนยิ่งย่ำแย่ลงทุกขณะ

ในขณะเดียวกันยังคงมีบุคคลที่กำลังทำงานอยู่เบื้องหลังด้วยความพยายามอย่างหนักเพื่อลดทอนความรุนแรงของสถานการณ์ดังกล่าวอยู่ในมุมเล็ก ๆ ของสังคมที่ถูกซ่อนเงิบไว้มานาน บุคคลเหล่านี้คือผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชน เป็นบุคคลที่มองหาและไขว่คว้าโอกาสทางการศึกษามาให้แก่เด็กและเยาวชนที่กำลังเผชิญวิกฤตทางการศึกษา ด้วยความหวังที่ต้องการให้เด็กและเยาวชนยังคงอยู่ในระบบการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

จากการดำเนินงานของโครงการศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่หนุนเสริมโอกาสการศึกษาของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในภาวะเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาให้ได้ “ไปต่อ” ในระบบการศึกษา โดยผู้ที่อยู่เบื้องหลังการมอบโอกาสการศึกษาเหล่านี้ให้กับเด็ก ๆ ได้แก่ คณะกรรมการระบบการดูแลรายกรณี (case management system: CMS) แกนนำการดำเนินงาน (core team) และผู้จัดการรายกรณี (case manager: CM) กลุ่มคนเหล่านี้มีหลากหลายกลุ่มซึ่งไม่ได้มีเพียงแค่บุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็น “ผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชน”

ระบบการทำงานของโครงการศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษาจะเริ่มต้นจากการจัดตั้งคณะกรรมการระบบการดูแลรายกรณี (CMS) ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน คณะกรรมการ และมีสมาชิกเป็นผู้แทนจากหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนทั้งด้านสวัสดิการเกี่ยวกับสุขภาพ ความเป็นอยู่ และการศึกษา เช่น พมจ. สจร. ศนจ. เป็นต้น เพื่อให้เกิดการอำนวยการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษาแบบเชิงบูรณาการ เนื่องจากเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เผชิญกับปัจจัยเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาที่ซับซ้อนมากกว่า 1 ปัจจัย ทำให้กระบวนการช่วยเหลือต้องอาศัยกระบวนการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ มากกว่า 1 หน่วยงาน

จากนั้นกระบวนการทำงานในระดับปฏิบัติการจะเป็นบทบาทของแกนนำการดำเนินงาน (core team) และผู้จัดการรายกรณี (CM) แกนนำการดำเนินงานในจังหวัดนำร่องที่ผ่านมาเป็นคณะบุคคลจากหน่วยงานที่แตกต่างกัน ในจังหวัดขอนแก่นมีแกนนำการดำเนินงานเป็นคณะศึกษานิเทศก์ ศึกษานิเทศก์จังหวัดขอนแก่น ส่วนจังหวัดยะลามีแกนนำเป็นคณะเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา และในจังหวัดพิษณุโลกมีคณะเจ้าหน้าที่จากสมาคมสุขปัญญา ซึ่งเป็นองค์กรภาคประชาสังคมเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงาน คณะบุคคลกลุ่มนี้ต้องขับเคลื่อนงานของโครงการซึ่งเป็นงานนอกเหนือเพิ่มเติมจากภาระงานหลักที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว ทั้งนี้ภารกิจของแกนนำการดำเนินงานเริ่มตั้งแต่การประสานงานกับทางโครงการฯ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับทุนไปยังสถานศึกษาทั่วจังหวัด บริหารจัดการในการรับสมัครและคัดกรองนักเรียนผู้รับทุน ประสานงานและติดตามผลการให้ทุนพร้อมทั้งจัดทำรายงานการติดตามรายกรณีให้กับทางโครงการการทำงานดังกล่าวเป็นภาระงานที่หนักอย่างยิ่ง ซึ่งแกนนำเหล่านี้ต่างก็ยินยอมทำงานแม้ว่าจะไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ เพิ่มเติมก็ตาม

ส่วนผู้จัดการรายกรณี (CM) ส่วนใหญ่จะเป็นครูประจำชั้นของเด็ก ๆ ในโรงเรียน ในขณะที่บางส่วนเป็นบุคคลทั่วไป เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน บัณฑิตอาสา เป็นต้น ผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาที่เป็น “ครูและผู้บริหารโรงเรียน” นอกจากจะต้องแบกรับหน้าที่ในการจัดการศึกษาและพัฒนาศักยภาพของพลเมืองในประเทศอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ยังยินยอมเสียสละตนเองทำงานเพิ่มเติมเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาของนักเรียนที่กำลังเผชิญวิกฤตทางการศึกษาด้วย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มศึกษานิเทศก์ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ในองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำหน้าที่เป็นกาวเชื่อมประสานโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน ระหว่าง “ระบบการช่วยเหลือ” และ “โรงเรียน” ด้วยการค้นหา คัดกรอง ติดตาม ประสาน และส่งต่อ เพื่อบรรเทาปัจจัยเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชน

ตัวอย่างเคสของเด็กหญิง น. (นามสมมติ) ในจังหวัดขอนแก่น ที่ต้องอาศัยอยู่ในเพิงพักของเจ้าหน้าที่ก่อสร้างของกรมชลประทานที่ตั้งอยู่ที่ท้ายหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เพิงนี้ถูกสร้างไว้ชั่วคราวและถูกปล่อยทิ้งร้างไว้เนื่องจากโครงการเสร็จสิ้นลงแล้ว แต่เนื่องจากน้อง น. และคุณแม่ไม่มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่งจึงต้องออกมาอาศัยพักพิงอยู่ที่แห่งนี้ บริเวณที่พักไม่มีรั้วรอบขอบชิดเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการใช้ชีวิตของเด็กสาวและคุณแม่ ไม่มีน้ำและไฟฟ้าใช้ คุณภาพชีวิตนับได้ว่าอยู่ในระดับต่ำมาก น้อง น. เป็นเด็กนักเรียนในโรงเรียนแห่งหนึ่งของตำบลนี้ เรื่องราวชีวิตของน้อง น. ได้รับการถ่ายทอดจากครูดวงใจ ครูประจำชั้นที่ส่งข้อมูลขอความช่วยเหลือมายังโครงการศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษาจนน้อง น. ได้รับความช่วยเหลือในการพาย้ายออกจากที่พักชั่วคราวแห่งนี้ไปยังอพาร์ทเมนต์ใกล้โรงเรียนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงให้ความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับ

กระบวนการส่งเคสเข้าสู่โครงการศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษานั้น ครูดวงใจ (นามสมมติ) ต้องกรอกข้อมูลตามแบบฟอร์มของโครงการรวมถึงแบบฟอร์มการประเมินภาวะยากจนของครอบครัวทั้งในรูปแบบกระดาษ และกรอกข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ ซึ่งจะต้องติดต่อพูดคุยและเดินทางมายังที่พักของน้อง น. เพื่อพูดคุยกับผู้ปกครองอยู่หลายครั้ง นอกจากนี้ครูดวงใจและผู้อำนวยการโรงเรียนยังต้องคอยประสานงานกับ Core team เพื่อรายงานความคืบหน้าการให้ความช่วยเหลือ สภาพความเป็นอยู่ และการศึกษาของน้อง น. เป็นประจำ จากภาระงานที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นความเหนื่อยยากของครูและผู้อำนวยการที่ต้องใช้เวลาว่างจากภารกิจหลักมาพิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของน้อง น. และเด็ก ๆ คนอื่น ๆ ในโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้คาดหวังผลตอบแทนใด ๆ

อีกเคสหนึ่งคือเรื่องราวของเด็กหญิง ข. จังหวัดพิษณุโลก ที่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการและความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจนสามารถช่วยให้น้องรอดพ้นจากวิกฤตทางการศึกษาได้ เรื่องราวของน้อง ข. ได้รับการเปิดเผยผ่านโครงการศูนย์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในภาวะวิกฤตทางการศึกษา โดยผู้จัดการรายกรณีของน้อง ข. เป็นสมาชิกอบต.บ้านกลาง จ.พิษณุโลก น้อง ข. เป็นเด็กในครอบครัวที่คุณพ่อประสบอุบัติเหตุทำให้ไม่สามารถทำงานรับจ้างที่เคยทำได้ ทำให้ครอบครัวขาดรายได้หลักในการดำรงชีพ ในขณะที่คุณแม่แต่เดิมไม่ได้ประกอบอาชีพ ทำให้ความสามารถในการอุปการะด้านการศึกษาของครอบครัวลดลง ส่งผลให้น้อง ข. ตกอยู่ในภาวะเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในภาคเรียนถัดไป ด้วยเหตุนี้ทางผู้จัดการรายกรณีจึงได้นำเรื่องราวของน้อง ข. เสนอเข้าสู่โครงการฯ เพื่อขอรับความช่วยเหลือ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ก็ต้องดำเนินการไม่ต่างจากครูดวงใจตามที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ ทั้ง ๆ ที่ผู้จัดการรายกรณีท่านนี้ไม่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ก็ได้ แต่ด้วยใจหวังที่ต้องการให้เด็กและเยาวชนในตำบลบ้านกลางได้เรียนอย่างต่อเนื่องจึงยินดีรับเป็นผู้จัดการรายกรณี และยอมรับภารกิจต่าง ๆ ที่ทางโครงการฯ กำหนด รวมถึงประสานกับทาง อบต.บ้านกลางในการให้การสนับสนุนอาชีพของผู้ปกครอง ทำให้ปัจจุบันนี้ครอบครัวของน้อง ข. มีรายได้จากการประกอบอาชีพจนมีความสามารถในการอุปการะน้อง ข. ให้ได้รับการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องต่อไป

ยังมีเรื่องราวของผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนอีกหลายคนที่น่าสนใจ แต่ไม่ว่าจะเป็นผู้พิทักษ์คนใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผู้พิทักษ์เหล่านี้มีเหมือนกันคือ “ใจ” ที่หวังให้เด็กและเยาวชนได้รับโอกาสทางการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง และ “ใจ” ที่ยินดีพร้อมทำงานด้วยจิตอาสา ยอมเหนื่อยกายลำบากใจและเสียสละแม้ไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง ด้วย “ใจ” ทั้ง 2 ประการนี้จึงนับเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้พิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็ก แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทน หรือเป็นที่รับรู้ของสังคมเลยก็ตาม คนกลุ่มนี้จะยังคงต่อสู้เพื่อพิทักษ์โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนอย่างเต็มที่ตามกำลังของตนเองอย่างสุดความสามารถต่อไป บทความนี้จึงอยากเป็นกระบอกเสียงหนึ่งที่ป่าวประกาศเรื่องราวของพวกเขาเหล่านี้ให้สังคมได้รับรู้ ให้กำลังใจ และให้การสนับสนุนคนเหล่านี้ในการทำงานเพื่อเสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนของประเทศชาติต่อไป หน่วยงานใดที่ผู้พิทักษ์เหล่านี้สังกัดอยู่อย่างน้อยอาจให้ความชื่นชมและกำลังใจ ให้คุณค่ากับงานที่พวกเขารับผิดชอบอยู่นี้ก็น่าจะทำให้ความเหนื่อยล้าที่เขาต้องแบกรับอยู่ผ่อนคลายลงได้ไม่มากนัก